

Povezanost odgajateljskih i roditeljskih procjena likovne kreativnosti djece s rezultatima testa potencijalne likovne kreativnosti

Ivančić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:785946>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Ivana Ivančić

**Povezanost odgajateljskih i roditeljskih procjena likovne kreativnosti djece s
rezultatima testa potencijalne likovne kreativnosti**

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2020. godina

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Ivana Ivančić

**Povezanost odgajateljskih i roditeljskih procjena likovne kreativnosti djece s
rezultatima testa potencijalne likovne kreativnosti**

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Umjetnički programi

Mentor: dr.sc. Anita Rončević

Student: Ivana Ivančić

Matični broj: 299008564

U Rijeci, 2020. godina

ZAHVALE

Ponajprije veliku zahvalnost dugujem svojoj mentorici dr. sc. Aniti Rončević. Hvala na iznimnom strpljenju, savjetima, uputama, pomoći i stalnoj podršci.

Hvala svim profesorima na izvanrednom diplomskom studiju ranog i predškolskog odgoja na prenesenom znanju, savjetima i razumijevanju. Veliko hvala izv. prof. Darku Lončariću na podršci i pomoći tijekom pisanja rada.

Hvala svim kolegicama odgajateljicama na razumijevanju i stalnoj potpori tijekom studiranja. Hvala odgajateljicama Dorini Brljafa i Dragici Dermić što su bile uz mene u svim trenucima od početka studiranja. Posebno zahvaljujem odgajateljicama Mariji Čus i Mirjani Gulja koje su uz mene još od mojih vrtićkih dana.

Srdačno hvala svim mojim prijateljima i prijateljicama koji su mi bili stalna podrška tijekom studija.

Na strpljenju, podršci i velikoj ljubavi veliko hvala mom Vilimu.

Najveće hvala mojoj obitelji, hvala na nezamjenjivoj ljubavi i neprestanoj podršci. Hvala vam danoj vjeri i što ste bili uz mene u svim životnim situacijama.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Vlastoručni potpis:

Sažetak

Pojam kreativnosti, jedan od ključnih pojmova u ovom radu, u literaturi je definiran na različite načine, pridaje mu se sve veća pozornost u 21. stoljeću, a kreativnost kao proces moguće je implementirati u gotovo sva područja života. Posljedica istraživanja pojma kreativnosti i širenja znanja o istom u teoriji i praksi jest složenost i gotovo nemogućnost definiranja kreativnosti kao jedinstvenog konstrukta. Kao dva ključna, odnosno „temeljna“ pristupa kreativnosti navode se: pogled na kreativnost kao osobinu i pogled na kreativnost kao sposobnost.

Dječji likovni razvoj započinje već od najranije dobi. Djeca istražuju, modeliraju i upoznaju nove materijale i daju im značenja, time sasvim nesvjesno, zadovoljavaju svoje potrebe za stvaralaštvom i to u dobi kad bi mnogi mislili kako je to nemoguće. Važnost poticanja likovnog razvoja i razvoja kreativnosti djeteta neupitna je od najranije dobi. Kako bi što osigurali što kvalitetnije uvjete i omogućili djetetu da se razvija u skladu sa svojim mogućnostima i potrebama potrebno je istražiti i razumjeti kreativnost kao proces te povezanost djetetova likovnog razvoja s razvojem kreativnosti.

Ovim se radom istražuje povezanost rezultata EPoC testa potencijalne kreativnosti djece predškolske dobi s rezultatima procjene likovne kreativnosti djece dobivenih iz anketa za roditelje i odgajatelje. Istraživanje je dio većeg istraživanja, odnosno EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti, a za kojeg su podaci prikupljeni u travnju i svibnju 2018. godine. U istraživanju je sudjelovalo 105 djece, 105 odgajatelja i 49 roditelja ispitanе djece. Korištene su kvalitativna i kvantitativna metodologija istraživanja.

Ključne riječi: procjena, kreativnost, likovna kreativnost, dječji likovni razvoj, EPoC test potencijalne kreativnosti

Abstract

The notion of creativity, one of the key concepts in this paper, has been defined in various ways in the literature, receiving increasing attention in the 21st century, and creativity as a process can be implemented in almost all domains of life. The consequence of exploring the notion of creativity and spreading knowledge about it in theory and practice is the complexity and the almost inability to define creativity as a unique construct. Two key, or "fundamental" approaches to creativity are cited: the view of creativity as a trait and the view of creativity as an ability.

Children's artistic development begins from an early age. Children explore, model and learn about new materials and give meaning, thereby completely unknowingly meeting their creativity needs, at an age when many would think it impossible. The importance of encouraging the artistic development and creativity of a child is unquestionable from an early age. In order to ensure the best possible conditions and enable the child to develop in accordance with his / her abilities and needs, it is necessary to explore and understand creativity as a process and the connection of the child's artistic development with the development of creativity.

This paper explores the correlation between the results of the EPoC Evaluation of potential **creativity** test of preschool children with the results of the assessment of the artistic creativity of children obtained from parent and preschool teacher surveys. The study is part of a larger study, namely the EPoC Test of Potential Art Creativity, for which submissions were collected in April and May 2018. The study involved 105 children, 105 educators and 49 parents of the children surveyed. Qualitative and quantitative research methodology were used.

Keywords: assessment, creativity, visual creativity, children's visual development, EPoC test of potential creativity

Sadržaj

1. UVOD.....	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.
2. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA O LIKOVNOJ KREATIVNOSTI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	2
3. KREATIVNOST	5
3.1. Osobine i karakteristike kreativne osobe	8
3.1. Divergentno, konvergentno i lateralno mišljenje	9
4. LIKOVNI RAZVOJ DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI.....	12
4.1. Faze dječjeg likovnog razvoja	13
4.2. Poticanje razvoja dječje kreativnosti	17
4.3. Uloga odgajatelja i roditelja u poticanju razvoja dječje kreativnosti ..	18
5. KRITERIJI I MJERENJE KREATIVNOSTI	22
5.1. Testovi za mjerenje kreativnosti	23
5.2. EPoC test potencijalne likovne kreativnosti.....	24
6. POVEZANOST ODGAJATELJSKIH I RODITELJSKIH PROCJENA LIKOVNE KREATIVNOSTI DJECE S REZULTATIMA TESTA POTENCIJALNE LIKOVNE KREATIVNOSTI	26
6.1. Svrha i cilj istraživanja.....	26
6.2. Istraživačka pitanja	26
6.3. Hipoteze	27
6.4. Metode istraživanja	27
6.5. Uzorak.....	29
6.6. Mjerni instrumenti	29
6.7. Načini obrade podataka	30
6.8. Rezultati i rasprava	30

7. ZAKLJUČAK.....	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.
8. LITERATURA	40

1. UVOD

Kreativnost, kao sposobnost, je područje koja se u današnje vrijeme sve intenzivnije istražuje. Ovisno o stajalištu iz kojeg se promatra i istražuje pridaju joj se različite osobine i karakteristike, a društvenim i znanstvenim djelovanjem razvijaju se i istražuju različiti procesi, kriteriji i mjerenja potencijalne kreativnosti. Istraživanjem i testiranjem likovne kreativnosti mogu se otkriti različite potrebe i potencijali pojedinaca.

Dijete svojim rođenjem započinje razvijati svoje kreativne potencijale. Roditelji su primarni odgajatelji djece. Osim roditelja, značajnu ulogu u razvoju imaju i odgajatelji koji kao stručnjaci, uz njegu i zadovoljavanje potreba djece, vode brigu o odgoju i obrazovanju. Roditeljima i odgajateljima veliki je izazov poticanje razvoja kreativnosti, a ključno u tome je prethodno prepoznavanje i dobra procjena kreativnosti djeteta. Sagledavajući navedeno pojavljuje se pitanje kako odgajatelji i roditelji procjenjuju isto dijete, odnosno procjenjuju li slično kreativnost djeteta te tko od njih to bolje može. Odgovor na navedeno pitanje ujedno je motiv odabira navedene teme.

Svrha ovog istraživanja jest ispitati likovnu kreativnost djece u dobi od pete do šeste godine te anketama za odgajatelje i roditelje dobiti rezultate njihove procjene djetetove kreativnosti. Osnovni cilj istraživanja je ispitati odgajateljeve i roditeljeve procjene likovne kreativnosti i povezanost njihovih rezultata s dječjim rezultatima EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti.

1. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA O LIKOVNOJ KREATIVNOSTI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Većina provedenih istraživanja o kreativnosti bila su usmjerena na ispitivanje kreativnosti općenito, nezavisno od polja, područja ili disciplina. Određena, odnosno posebna područja, kao što je likovna kreativnost, upotrebljavaju se posebni testovi. Razumijevanje, mjerenje i vrednovanje likovnog stvaralaštva čine osnovicu za poticanje kreativnog izražavanja kako djece, tako i odraslih. Iako područje istraživanja likovne kreativnosti nije detaljno istraženo i ne seže u dalju povijest, nekoliko relevantnih istraživanja važno je spomenuti u ovom radu.

Jedno od „starijih“ istraživanja proveli su Doyle W. Bishop i Charles A. Chace 1971. godine. U istraživanju je sudjelovalo 72-oje djece u dobi od tri i četiri godine, te 119 roditelja. Jedna od pretpostavki u istraživanju bila je da roditelji koji su se razlikovali po dimenzijama konkretnosti i apstraktnosti konceptualnoga razvoja imaju različite stavove i prakse u vezi razigranosti okoline njihove djece. Pretpostavljeno je i da će postojati sustavna povezanost roditeljskih razlika s razlikama između dječje potencijalne kreativnosti. Mjerni instrument za ispitivanje stavova roditelja i uvjeta za igru i njihovom domu bio je upitnik, pokazateljima složenosti i raznolikosti izvedbe na laboratorijskim zadacima mjerena je potencijalna kreativnost djece. Podaci dobiveni iz anketa za očeve nisu pokazali značajne rezultate, hipoteze su potkrijepljene rezultatima upitnika za majke. Potvrđeno je kako veću vjerojatnost da poboljša razigranost „kućnog igranja“ djeteta ima konceptualno apstraktna, dok su djeca pokazala veće kreativne potencijale u izvedbenom zadatku. Rezultati o kreativnosti nisu bili povezani s demografskim varijablama - dobi, prihoda, obrazovanja i profesionalnog razvoja roditelja. Rezultatima je dobivena šira slika uloge roditeljskih konceptualnih sustava i važnosti, odnosno razlika u igrama u obiteljskim okruženjima te utjecaju istog na broj dječjih potencijalnih odgovora i motivacije da odgovaraju na novosti.

Chan i sur. (2001) u svojem su istraživanju procjenjivali idejnu fluentnost na uzorku od 244 dječaka i 218 djevojčica iz prva tri razreda dvadeset osnovnih škola u Hong Kongu. Iz svakog razreda odabrali su 9 učenika, slučajnim uzorkom. Korišteno je pet testova divergentnog mišljenja Wallacha i Kogana, tri jezična testa i dva figuralna testa. Učenici su prosječno generirali oko 14 -20 primjera, davali 9 alternativnih načina uporabe sličnih predmeta, navodili 11 sličnosti između para imenovanih predmeta te su reproducirali 13 - 15

mogućih značenja vizualnih uzoraka i linija. Dječaci su postigli veći rezultat na verbalnim testovima u odnosu na djevojčice, no za figuralne testove nisu se pojavile značajne razlike među spolovima. Učenici viših razreda imali su značajno više rezultate u testovima idejne tečnosti, osobito verbalnim testovima.

Paul, J. i sur. (2008) provodili su istraživanje o divergentnom mišljenju, ključnom za proučavanja individualnih razlika u kreativnosti. Tradicionalnim bodovnim sustavom osmišljeno je bodovanje za rijetke reakcije, a bodovi su se zbrajali. No nailazilo se na razne probleme. Naknadno, kritičkim preispitivanjem postojećih metoda bodovanja, u svome istraživanju su kreirali novi pristup procjene divergentnog mišljenja čija se valjanost i pouzdanost procjenjivala. Novim, tzv. „Top 2“ načinom bodovanja sudionici su trebali dovršiti divergentni zadatak mišljenja, a zatim zaokružiti dva odgovora koja su smatrali najkreativnijima. Ti su se odgovori zatim procjenjivali na skali od pet točaka. Analizom generalizabilnosti pokazalo se da su subjektivne ocjene zadataka i slučajeva neobičnih zadataka kojima se dobiva pouzdane rezultate sa samo dva ili tri procjenjivača. Latentnom varijabilnom studijom (n = 226) predviđela se valjanost. Dobiveni su rezultati, odnosno divergentno mišljenje iz pet faktora i njihovih svojstava višeg reda. Ključna stavka u istraživanju bila je nova metoda, odnosno upute za mjerenje različitih razmišljanja, bitnih za daljnje proučavanje individualnih razlika u kreativnosti.

Sindik (2010) je ispitivao povezanost emocionalne kompetencije, mašte i empatije odgajatelja te njihovog stava prema darovitoj djeci. Sudionici su bili odgajatelji Dječjeg vrtića "Šegrt Hlapić" te Dječjeg vrtića "Trnsko" u Zagrebu, ukupno njih 86. U istraživanju su korištena tri mjerna instrumenta: E-upitnik sa skalama empatije i mašte, Upitnik emocionalne kompetencije UEK15 i upitnik stavova prema darovitoj djeci. Dobiveni rezultati bili su kako ne postoji pozitivna povezanost između mašte i empatije te emocionalne kompetencije odgajatelja. Također, utvrđeno je kako ne postoji statistički značajna povezanost između skupine varijabli emocionalne kompetencije te dimenzija stavova prema darovitoj djeci, time je odbačena hipoteza o postojanju povezanosti između emocionalne kompetencije i stavova prema darovitoj djeci. Jedina potvrđena bila je hipoteza o postojanju negativne povezanosti između mašte i empatije te odsustva predrasuda prema darovitoj djeci. Što znači da su osobe koje imaju višu razinu empatije, manje sklone predrasudama prema darovitoj djeci, no zbog relativno malog broja sudionika kako je i autor naglasio ove zaključke ne može se generalizirati.

Zupančič (2016) je u studiji dječjih radova razmatrao mogućnosti stvaranja likovnog rada djeteta, odnosno radova različitih likovnih tipova djece koristeći različite likovne strategije, proučavajući strategije sličnosti, razlika i strategije odstupanja. Provedena je studija dječjih radova od 9 djece u dobi od pet i šest godina. Djeca su slikala na bazi neposrednog promatranja reprodukcije „Harlekina“, autor djela je Paul Cezann. Tijekom provođenja studije zadovoljeni su optimalni prostorni i materijalni uvjeti za rad. Rezultati su dobiveni interpretacijom radova i uspoređivanjem s karakteristikama likovnog izražavanja djece navedenog uzrasta, a njima je dokazano kako likovna tipologija ne može biti osnova za vrednovanje u likovnom odgoju, već je ona samo jedan od elemenata koji dokazuju da postoje različiti pristupi likovnom izražavanju. Autor je također istaknuo kako je za objektivno vrednovanje likovnih radova od strane odgajatelja i učitelja nužno poštivanje individualnih karakteristika pojedinog djeteta, a za to su potrebni poznavanje likovne tipologije dječjeg izražavanja i svjesnost kada se i u kakvom obliku određena tipologija pojavljuje.

Kao jedan od uzroka relativno malog broja provedenih istraživanja u području kreativnosti, pa tako i likovne kreativnosti djece često se navodi „teža mogućnost“ određivanja kriterija za mjerenje potencijalne kreativnosti. Najnovija istraživanja koja se provode u sve većem broju zemalja su istraživanja vezana uz Test EPoC (eng. „Evaluation of Potential Creativity“) potencijalne kreativnosti djece. Nastala je početkom 21. stoljeća, a dosadašnja istraživanja i ključni rezultati vezani uz EPoC opširnije su prikazani u poglavlju „Test potencijalne likovne kreativnosti“.

2. KREATIVNOST

Pojam kreativnosti, jedan od ključnih pojmova u ovom radu, u literaturi je definiran na različite načine, pridaje mu se sve veća pažnja u 21. stoljeću, a kreativnost kao proces moguće je implementirati u gotovo sve domene života. Posljedica istraživanja pojma kreativnosti i širenja znanja o istom u teoriji i praksi jest složenost i gotovo nemogućnost definiranja kreativnosti kao jedinstvenog konstrukta. Stenberg (1996) navodi kako je većina znanstvenika suglasna oko toga i najčešće naglašava kako je kreativnost proces proizvodnje nečega originalnog i vrijednog.

Hrvatski naziv za kreativnost je stvaralaštvo (engl. create – stvoriti). Prema Brozović (1999) u hrvatskoj općoj enciklopediji pojam kreativnosti definiran je kao sposobnost stvaranja jedinstvenih i novih rješenja, ideja, proizvoda i sl. Rezultati kreativnog rada trebali bi biti originalni i statistički rijetki, a kreativni uradci ocijenjeni vrijednima, korisnima, uporabljivima u području djelatnosti u kojoj je nastao. Također, navedeno je kako se pod kreativnošću podrazumijevaju kreativni pojedinci ili skupine koji kreativnim procesom, odnosno radom oblikuju kreativnu okolinu.

U psihološkoj literaturi postoji više od 60 različitih definicija kreativnosti. Kao dva ključna, odnosno „temeljna“ pristupa navode se: kreativnost kao osobina i kreativnost kao sposobnost. Kreativnost kao osobina, odnosno prvi pristup, dio je Guilfordova modela inteligencije. Dugim pristupom, kreativnost se kao sposobnost može uvježbavati i poticati. Kreativnost i kreativno rješavanje problema više se ne smatraju procesima. Ne smatraju se dakle procesima koji se odvijaju u koracima, već su dio produktivnog mišljenja.

Barron (1988) se među prvima intenzivnije bavio istraživanjem pojma kreativnosti te ističe kako je to sposobnost produkcije rada koji je nov i prikladan, a originalnost i iznenađenje kreativnog produkta čine ga „novim“. Ta tzv. novost produkta ovisi o promatraču, time produkt može biti nov samo na razini pojedinaca. Autor navodi kako postoji cijeli raspon prikladnosti. Raspon od minimalne prikladnosti do ekstremno dobrih rješenja. U ovom pristupu treba biti jasno i objektivno sagledano da ukoliko je nešto novo, ali ne i prikladno, to nije rješenje problema. Ovu definiciju potkrjepljuju i autori Arar i Rački (2003) koji opisuju kako produkt, ukoliko je nastao slučajno, slijedeći određena pravila, slučajno neće biti percipiran kao kreativan iako je nov i prikladan. Također, treba biti vidljiva visoka

kvaliteta tehničke vještine, odnosno tzv. „novost“, novi produkt ne predstavlja nikakav značaj u javnosti.

Prema autorici Čudina-Obradović (1990) pojam „kreativnosti“ također podrazumijeva njegova dva značenja. Dva značenja, prvo kreativnost kao stvaralaštvo i drugo kreativnost kao osobina. Stvaralaštvo je definirano kao stvaranje novih i originalnih umjetničkih, tehničkih i znanstvenih tvorevina, a za kreativnost kao osobinu ili skup osobina definira kako se time omogućuje i izaziva produktivnost, odnosno stvaralaštvo.

Vizek Vidović i suradnici (2003) ističu činjenice o kreativnosti kao dijelu produktivnog mišljenja. Upravo zbog toga što je kreativnost dio produktivnog mišljenja, autori naglašavaju važnost interakcija između osobina pojedinca koji uči, njegovih kreativnih procesa i situacijskih varijabli. Sve to važno je za poticanje djelotvornijeg kreativnog mišljenja, što znači da je potrebno istražiti za koga, u koje svrhe, pod kojim uvjetima i što najbolje funkcionira u poticanju razvoja kreativnog procesa.

Kreativnost je sposobnost produkcije rada iz kojeg proizlaze originalnost, neistraženost područja te korisnost na društvenoj razini (Sternberg i Lubart, 1999). Autori proces kreativnosti opisuju pomoću šest glavnih faktora kreativnosti. To su znanje, intelektualni stil i procesuiranje, motivacija, osobnost i društveni aspekt. Zbog širokog raspona domene zadataka kreativnost ističu kao važan proces koji obuhvaća individualne i društvene razine. Kreativnost je relevantna na individualnoj razini, što se može vidjeti u procesima rješavanja svakodnevnih poslovnih problema ili problema kod kuće. Rezultat kreativnih procesa na društvenoj razini može biti novo znanstveno otkriće, pokret u umjetnosti, društveni program ili izum. U kreativnom procesu postaje ključna originalnost, odnosno primjenjivost u svim područjima djelovanja ljudi. Ovakvo definiranje, odnosno važnost originalnosti i primjenjivosti kreativnih produkata također ističu Forthmann i sur. (2016), koji kreativnost definiraju kao sposobnost generiranja novih i originalnih djela. Izazovima novih ekoloških, ekonomskih i cjelokupnih društvenih promjena pojavljuje se sve veća potreba za originalnim idejama kako pojedinaca, tako i društva u cjelini.

Huzjak (2006) kreativnost definira kao urođenu sposobnost svakog pojedinca te tvrdi da kreativnost nije „znanje“, već sposobnost da pojedinac proizvede određene novine na već postojećem stanju u materijalnom ili duhovnom području. Ne može se naučiti već samo uvježbati. Autor nadalje objašnjava kako originalnost i genijalnost nisu sinonimi za kreativnost jer genijalnost može postojati i bez kreativnosti. Kreativnost je tzv. „suprotnost

konformizmu“, suglasnosti s većinom jer je to proces istraživanja i otkrivanja nečeg novog, nepoznatog, nesigurnog, proces koji potiče na drukčije razmišljanje i stvaranje, odnosno na originalnost.

Kaufman i Beghetto (2007) kreativnost opisuju putem razina. Četiri su razine kreativnosti: prva tzv. „mini-c“, druga „malo-c“, treća „Pro-c“ i četvrta „Big-c“. Prva razina, „mini-c“ označava osobnu interpretaciju akcija, događaja i/ili iskustava u određenom socio-kulturnom kontekstu. Ta razina podrazumijeva ekspresivno, originalno i značajno djelo na vlastitoj, osobnoj razini. Druga razina, „malo-c“ (eng. "little-c“) odnosi se na kreativna razmišljanja prisutna na svakodnevnim razinama. Treća, „Pro-c“ razina odnosi na pojedince koji su razvili motivaciju i određene kompetencije u vlastitoj profesiji kako bi omogućili određene, ali ne revolucionarne pomake. „Pro-c“ razinom označene su profesije dizajnera, strojara, izumitelja, pisaca, urednika i dr. To su osobe koje predlažu nove, originalne produkte. Posljednja, četvrta razina naziva se još eminentnom ili izvanrednom kreativnosti (eng. „Big-C“). Ovo se razinom pridonosi novim načinima ljudskog djelovanja, razmišljanja i novim paradigmama.

Slunjski (2013) navodi kako se pojam kreativnosti često povezuje s pojmom originalnosti, gotovo da mogu postati sinonimi, a odnose se na nešto što dotad nije korišteno na određeni ili poznati način, odnosno nešto neuobičajeno i novo. U cilju specificiranja pojma, određuje tzv. „stalne odrednice“ kreativnosti, a to su:

- Osmišljavanje novih, drugačijih mogućnosti
- Stvaranje predmeta koji već postoji, ali s novim karakteristikama i osobinama
- Izvođenje ili gledanje određene stvari na sasvim drugačiji način od onog koji se prije smatrao mogućim, potpuna novost
- Predlaganje, stvaranje nečega djelomično novog ili potpuno novog u sustavu

Autori Arar i Rački (2003) zaključuju kako unatoč svim definicijama, ne postoji tzv. „apsolutni standard“ za kreativnost, već pojedinci, grupa opažaca ili društvo procjenjuju produkte i daju značaj je li i koliko neka osoba ili određeni produkt kreativan u odnosu na druge. Važnim faktorom u procjeni kreativnosti se pokazuje pozadina, odnosno nečije iskustvo ili cjelokupni socijalni kontekst. Kreativnost ne postoji u vakuumu, nešto može biti kreativno i novo samo u odnosu prema starom. To dovodi do zaključka kako bilo koji mentalni proces koji je uključen u kreativnost mora biti uključen i u kontekst prethodnih kulturnih i socijalnih dostignuća.

Svim navedenim definicijama kreativnosti ukazuje se kako je za definiranje pojma kreativnosti potrebno pristupiti holistički, tim više što je kreativnost opći, ali i specifični fenomen. To nadalje znači, da istraživanju pojma kreativnosti nije moguće pristupiti iz samo jednog znanstvenog gledišta, već je potrebno otkrivati i ujedinjavati činjenice i znanja iz različitih znanstvenih disciplina.

3.1. Osobine i karakteristike kreativne osobe

Osobine i karakteristike kreativne osobe mogu služiti kao indikatori za otkrivanje novih spoznaja. Njima se opisuju intelektualne sposobnosti, znanje i stilovi mišljenja, motivacija i status u društvu kreativnih pojedinaca.

Neke od brojnih karakteristika kreativne ličnosti prema Carsonu (1999) su sljedeće:

- Osjetljivost ili senzitivnost
- Sposobnost mišljenja koje je suprotno logičkom
- Otvorenost prema unutarnjim i vanjskim iskustvima
- Pronalaženje reda u kaosu
- Ustrajnost
- Često postavljanje pitanja „Zašto?“
- Tolerancija na dvosmislenost
- Spremnost na osobni rast i promjene

„Premda postoji velik broj karakteristika, većina istraživača se usmjeri na određene osobine koje su njima ključne za pronalaženje novih spoznaja te koje su pretpostavljeno prisutne u kreativnih osoba u većoj mjeri nego u nekrektivnih“ (Arar i Rački, 2003:3).

Osim ovih kriterija i usporedbi, postoje i oni u kojima se kreativnost može provjeravati s obzirom na profesiju ili dob, npr. znanstvenici nasuprot umjetnika, kriterij spola i/ili spolne orijentacije itd. Značajna poveznica, odnosno slaganje u istraživanjima jest u tome da kreativne osobe dijele neke zajedničke karakteristike, bez obzira koliko se one međusobno razlikovale. Kreativne osobe trebaju biti talentirane u osobnim poljima rada, ali kreativnost manje ovisi o talentu, nego o varijablama osobnog temperamenta (Averill i Nunley, 1992, prema Arar i Rački, 2003).

Tod Lubart (1994) je iz brojnih istraživanja kojima su se pokušavale pronaći važne karakteristike procesa kreativnosti oblikovao konstelaciju od pet značajnih karakteristika za kreativne osobe, a to su: tolerancija na neodređenost, otvorenost novim iskustvima, spremnost na rizike, snaga uvjerenja u sebe i ustrajnost. U istom istraživanju dolazi do nalaza kojima je istraženo da su kreativne osobe manje podložne konformizmu u grupi od nekreativnih. Nadalje, ukazano je da je ustrajnost jedna od najčešće spominjanih karakteristika važnih za uspjeh.

Feldhusen (1995) u svome radu o procjenjivanju i pristupima kreativnosti, kao znakove koji se rano javljaju kod potencijalno kreativnih osoba (npr. Darwin, Einstein, Hemingway, Curie i sl.) naveo je sljedeće dvije grupe intelektualnih domena:

- rano ovladavanje vještinama i znanjem u određenom području i znakovi visoke inteligencije
- osobine ličnosti: visoko samopouzdanje, visoka razina energije, rana posvećenost učenju i radu, intenzivna nezavisnost i individualnost.

Proučavanje i istraživanje osobina i karakteristika kreativnih pojedinaca podrazumijeva sagledavanje definicija kreativnosti iz različitih znanstvenih disciplina. Time su, ovisno o pogledu istraživača različito rangirane, odnosno imaju drugačiju važnost. Sagledavajući sve navedene osobine i karakteristike može se reći kako je njihova važnost u tome što se otkrivanjem nekih tipičnih za određenog pojedinca može potaknuti njegovo kreativno djelovanje. To može biti posebno važno u ranoj i predškolskoj dobi kada se dijete brzo mijenja i razvija te većinom izražava igrom.

2.1. Divergentno, konvergentno i lateralno mišljenje

Sustavnija istraživanja pojma kreativnosti počinju se provoditi od sredine 20. stoljeća, a kao značajan poticaj za ista dao je psiholog Joy Paul Guilford. Temeljem eksperimentalnih istraživanja, 1971. godine uveo je dva nova psihološka pojma. Odnosno, utvrdio je kako postoje dva misaona procesa, a to su konvergentno i divergentno mišljenje (Somolanji i Bognar, 2008). Divergentno mišljenje je proces koji se odvija u raznim opcijama odgovora, širokim okvirima i slobodnim normama. Divergencijom se potiče pojedinca na izražavanje mašte i originalnost. Autor je naveo četiri faktora divergentnog mišljenja; originalnost ili

izvornost, fleksibilnost ili prilagodljivost, elaborativnost ili lakoća razrade i poboljšanja ideja izvedivosti i fluentnost ili protočnost. Znanstvenici, novatori i umjetnici češće pronalaze ideje upravo divergentnim mišljenjem. U aktivnostima koje nisu ograničene disciplinom učenja, odnosno slobodnim aktivnostima to se mišljenje javlja i kod djece predškolske dobi (Guilford 1971, prema Supek, 1987).

Runco i Acar (2012) definiraju divergentno mišljenje kako sposobnost generiranja brojnih različitih ideja. Divergentno mišljenje procjenjuje se testom pod utjecajem situacijskih i motivacijskih čimbenika, na koji se može dati više odgovora. Često dovodi do originalnosti koja je u središtu kreativnosti, no ne koristi se kao sinonim kreativne sposobnosti.

Nasuprot tome, konvergentno mišljenje svojstveno je rutinskom, opreznom, činovničkom radu. Ima zadane okvire po normama ograničenja i postojećim shemama, te vodi određenom cilju, odnosno jednom rješenju. Služi obogaćivanju pamćenja i upoznavanju već stečenog ljudskog znanja (Supek, 1987). Konvergentnim mišljenjem podrazumijeva se pronalaženje samo jednog točnog odgovora, dok divergentno uključuje kreativno stvaranje višestrukih rješenja na zadani problem. Konvergentno mišljenje jest „logičko zaključivanje“, a divergentno mišljenje „stvaranje novih ideja“ (Slunjski, 2013).

Stavljanje težišta na konvergentno mišljenje u postupcima učenja, a zanemarivanje divergentnog mišljenja vodi nepoticanju kreativnosti kako u djeteta, tako i u odraslog čovjeka (Guilford 1971, prema Supek, 1987).

Slunjski (2013) navodi kako se najvećim autoritetom na polju konstruktivnog i kreativnog mišljenja smatra Edward de Bono koji je opisao tzv. lateralno mišljenje.

Lateralno mišljenje je proces pronalaska novih, originalnih rješenja promjenom i pronalaskom alternativnog puta, usmjeravanjem pozornosti na ono što je drugačije od uobičajenog. De Bono je također osmislio koncept „šest šešira“ kojim je mišljenje moguće podijeliti na šest različitih načina koji su prikazani „šeširima“, promjenom šešira mijenjamo i način mišljenja, a šeširi su, naravno, samo metafora. Ta je metoda jednostavan i učinkovit postupak koji potiče suradnju, te povećava kreativnost, inovativnost i produktivnost. (Slunjski, 2013).

Iako je divergentno mišljenje često poistovjećeno s kreativnosti, važno je istaknuti kako je za kreativnost potrebno i divergentno i konvergentno mišljenje, a sve u cilju odabiranja najboljeg rješenja. Tako se divergentnim mišljenjem potiču nove ideje i moguća

rješenja, a konvergentnim mišljenjem se kritički propituju ideje i pronalaze najbolja rješenja. Kreativni procesi ovise o svim navedenim vrstama mišljenja, konvergentnom, divergentnom i lateralnom.

3. LIKOVNI RAZVOJ DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Već od najranije dobi djeca modeliraju, opipavaju i istražuju mogućnosti oblikovanja rukama, grade, slažu i preslaguju različitim elementima u prostoru. Sasvim nesvjesno, zadovoljavaju svoje potrebe za stvaralaštvom i to u dobi kad bi mnogi mislili kako je to nemoguće. Dječji razvoj sastoji se od govornog i jezičnog izražavanja, razvoja fizičke snage i spretnosti, motoričkog razvoja, socio – emocionalnog i intelektualnog razvoja. Dijete je aktivno biće koje aktivno sudjeluje u procesu učenja. Kako bi se na što bolje razumjelo psihičke procese čovjekova razvoja, razvila se dječja psihologija.

Ubrzo nakon prvih istraživanja oblikovanja i građenja, u susretu s bilo kakvom plohom na kojoj mogu ostaviti trag prstom djeca ostvaruju svoje prve crtačke uratke, a uz pristupačnost slikarskog materijala počinju slikati uz silno uzbuđenje zbog brojnih mogućnosti koje im pružaju različiti materijali. Likovnost dijete istražuje od trenutka kad počne istraživati svijet oko sebe (Balić Šimrak, 2011).

Dječje likovno stvaralaštvo u interaktivnom je odnosu s igrom djeteta zbog toga jer je igra jedan od najprimjerenijih oblika poticanja stvaralaštva i učenja. Igra djeci pruža brojne mogućnosti, od zabave od usvajanja novih navika, vještina, stavova i spoznaja. Dječji razvoj odvija se u skladu s dječjim mogućnostima i potrebama. U igrama djeca otkrivaju mnogo o sobi, upoznaju svoje „ja“ i pronalaze osobni identitet. Razvoj, odnosno kvaliteta igre, uvelike ovisi i o motivaciji djeteta. „Likovno izražavanje djece u početku je uvjetovano nagonom za aktivnošću kojom upoznaje svijet i samoga sebe, a zatim potrebama razvoja motorike. Vremenom treba kod djece razvijati i potrebu za likovnom umjetnošću i stvaralaštvom, između ostalog i osiguravanjem dobrog odnosa među kvantitativnim i kvalitativnim psihološkim čimbenicima.“ (Herceg i sur., 2010:74). Svako dijete trebalo bi moći odabrati onaj motiv čijim putem nastoji biti vođeno i koji osobno prihvaća jer upravo različiti motivi, mogu utjecati na dječju motivaciju (Herceg i sur., 2010.) Nadalje, autori navode kako stvaralačko postignuće djeteta ovisi o njegovoj intrinzičnoj motivaciji, koncentraciji i odnosu kvantitativnih i kvalitativnih čimbenika. Važno je poštivati svaku djetetovu fazu, želju i potrebu za bavljenjem likovnim radom.

Procesi stvaranja dječjih radova mogu se podijeliti na sljedeće četiri faze:

- Faza učenja – uočavanje problema i prikupljanje informacija korisnih za moguće rješenje problema
- Faza igre – poticanje improvizacija i odbacivanje
- Faza stvaralaštva – spajanje prve dvije faze, karakterističan za ovu fazu je stvaralački napredak
- Faza rada – pretvaranje otkrića u materijale ili postignuća

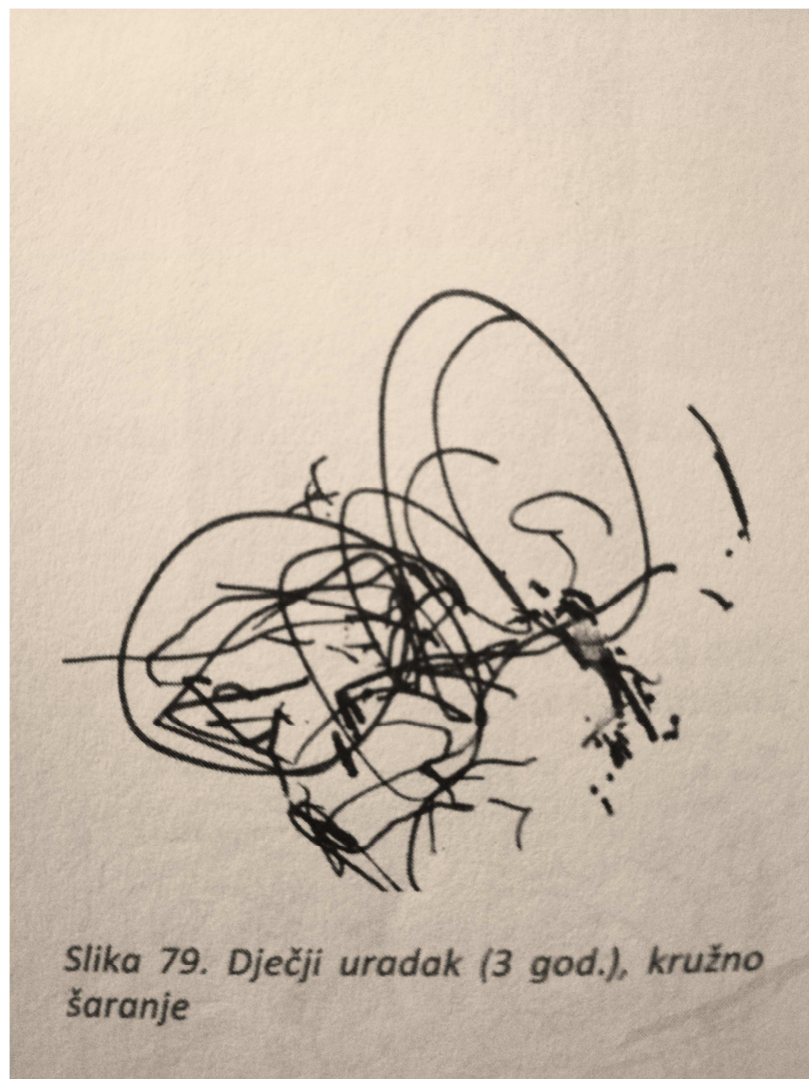
„Cjelokupna umjetnost, tako i likovna umjetnost ima važnu ulogu za cjeloviti razvoj djece i njihovog poimanja različitih dimenzija ljudskog iskustva“ (Herceg i sur., 2010). Iz dimenzija ljudskog iskustva izniču emocionalna, fizička, intelektualna, društvena, moralna, estetska i duhovna iskustva na temelju kojih dijete kreira i dobiva nova znanja. Sposobnosti oblikovanja i komuniciranja, odnosno sposobnosti izražavanja čine likovni izraz djece. Djeca grade i usvajaju likovni izraz iz vanjskog okruženja i spontanijih reakcija osobnog unutarnjeg svijeta. Koliko će dijete unaprjeđivati sposobnosti likovnog stvaranja ovisi o tome koliko ima mogućnosti za izraziti vlastite ideje.

3.1.Faze dječjeg likovnog razvoja

Herceg i suradnici (2010) navode pet faza likovnog razvoja djeteta: faza šaranja, faza sheme, faza razvijene sheme, faza oblika i pojava te faza sposobnosti potpunijeg zapažanja. Dječji likovni razvoj započinje fazom šaranja. Dijete karakterističnim pravolinijskim i kružnim šarama prikazuje objekte. Druga faza je faza sheme u kojoj se pojavljuju prepoznatljivi motiv, ali nedostaju detalji, dok su u sljedećoj fazi, fazi razvijene sheme prikazi potpuniji, no još uvijek bez jasnijih uočavanja detalja iz prirode. U četvrtoj, fazi oblika i pojava, temeljem zapažanja dijete prikazuje figure i objekte. Peta faza je faza potpunijeg zapažanja, kada dijete na radu prikazuje osobnu vizualnu percepciju objekata. Posljednju, šestu fazu karakterizira izražavanje slično izražavanju odraslog čovjeka, vidljivi su veći stupnjevi individualnih karakteristika likovnog izraza (Herceg i sur., 2010).

Faza šaranja javlja se u dobi od 1 godine 6 mjeseci i traje do 3 godine 6 mjeseci. Tijekom ove faze tzv. „šare“ se mijenjaju, dijete se u početku izražava jednostavnim crtama, a kasnije manjim kružnim pokretima. U vrsti, odnosno karakteru i promjenama šara ključnu ulogu ima razvoj motorike. Korištenjem, odnosno pojavom krugova u crtežu dijete počinje realizirati određeni prikaz kao npr. kuću. U ovoj dobi djeci treba ponuditi intenzivne i mekane grafičke materijale, krede, pastele ili meke olovke. Tijekom faze u radovima se pojavljuje „nepostojanje težišta“, mogućnosti promatranja rada s bilo koje strane podloge (Herceg i sur., 2010).

Slika 1: Faza šaranja, dječji uradak, 3. godine

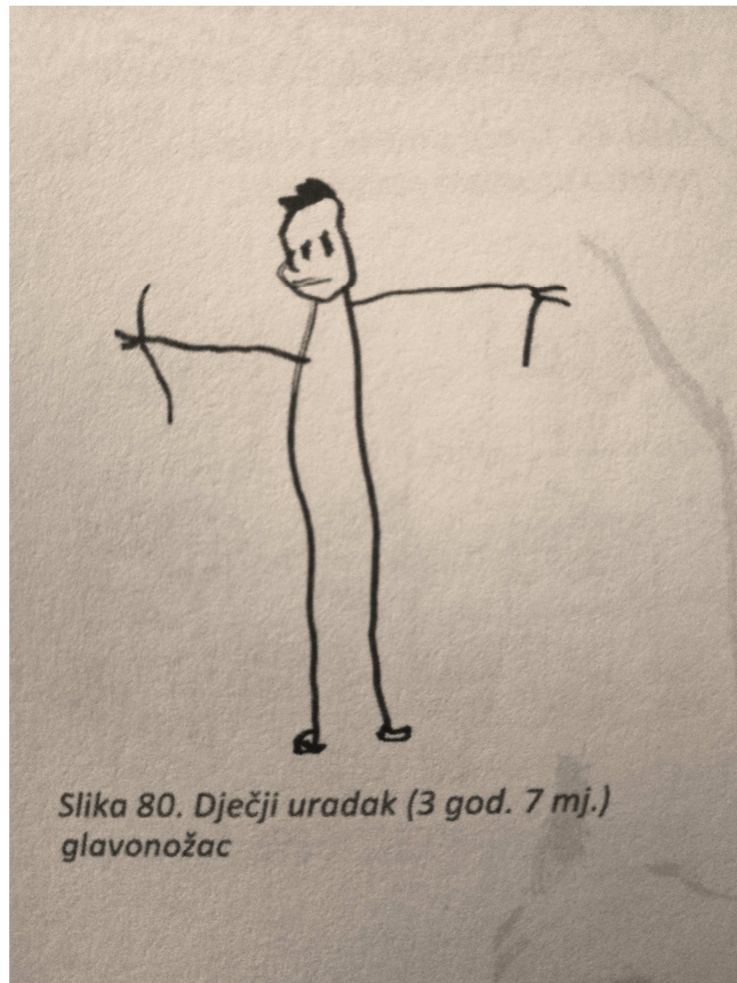

Izvor: Varljen Herceg, L., Rončević, A. i Karlavaris, B. (2010), str. 53.

Faza sheme javlja se od 3 godine i 6 mjeseci do 5 godina. Tijekom ove faze razvijaju se prepoznatljivost objekta i figure s najjednostavnijim elementima. Dijete vlastitu figuru

prikazuje relativno su oskudno, odnosno stvara prikaze samo onoga što je njemu važno. To su najčešće noge, ruke i lice koji su često prikazani bez tjelesnog oblika. U ovoj je fazi vidljiv „princip glavnog pravca“, prikazivanje ljudi u vertikalama, a životinja u korizontalama (Herceg i sur., 2010).

Slika 2: Faza sheme, dječji uradak, 3,7 godina

Izvor: Varljen Herceg, L., Rončević, A. i Karlavaris, B. (2010), str. 53.

„Faza razvijene sheme karakteristična je za dob od 5 do 8 godina. „U ovoj se fazi prvobitna shema prikazivanja čovjeka i objekata upotpunjuje mnogim detaljima na glavi: uši, kosa, obrve, vrat, a na tijelu: debljina nogu i ruku, odjeća, obuća, nakit, ukrasi i drugo.“ (Herceg i sur., 2010:54). U ovoj fazi povećava se broj tema koje djeca prikazuju, a pokreti tijela najčešće su prikazani profilom glave, pokretom ruku i nogu i pokreta samog tijela. Prostor je također prikazan karakteristično, odvaja se od vodoravne linije pri dnu rada, ta linija označava

tlo i druge pri vrhu rada koja označava nebo. U daljnjem razvoju djeca dodaju više detalja i paralelnih crta kojima prikazuju objekte u drugom planu (Herceg i sur., 2010.)

Slika 3: Faza razvijene sheme, dječji uradak, 6,5 godina

Izvor: Varljen Herceg, L., Rončević, A. i Karlavaris, B. (2010), str. 54.

Autori Starc i suradnici (2004) također, za likovni razvoj djece u petoj i šestoj godini života. Navode tri karakteristična razdoblja ili faze razvoja: predoperacijska faza, intuitivna ili prijelazna i konkretna operacijska faza. Neka djeca u toj dobi još nemaju sposobnost vođenja konverzacije te im je likovni izraz potpuno ovisan o percepciji, što znači da mogu dostići samo predoperacijsku fazu. U prijelaznom ili intuitivnom razdoblju mogu se pojaviti nesigurnosti u prosudbama, primjerice nesigurnost u prosudbi određenog oblika. Prelazak u konkretno operacijsko razdoblje karakteriziraju sposobnosti vođenja konverzacije te

povezivanje simbola, predmeta ili pojava koji su slični po nečemu. Dijete bi u toj dobi trebalo sigurno razlikovati osnovne i izvedene boje i izdvajati predmete koji ne pripadaju određenom obliku.

Faza oblika i pojava javlja se u dobi od 8 do 10 godina. Za ovu fazu karakteristična je preciznost promatranja svijeta, što ujedno podrazumijeva i bogatiju predodžbu djetetova svijeta. Pojavljuje se tzv. „opisni prostor“, dosljednijom upotrebom umjetničkih materijala što podrazumijeva više stupnjeve njegove (Herceg i sur., 2010).

Budući da se sva djeca razvijaju drugačijim tempom, podjele razvojnih stupnjeva i likovnog izražavanja mogu biti samo okvirne smjernice, ali uvelike pomažu u razumijevanju pojedinih primjera dječjih likovnih ostvarenja te prikazuju ključne karakteristike razvoja većine djece. Pri tome važnu ulogu ima i okolina u kojoj dijete živi, raste i razvija se (Gerlovič i Gregorač, 1976).

Djeca od rođenja nadalje uče različitim spontanom djelatnosti i kroz igru. Proces učenja odvija se u svim fazama života, u interakciji s ljudima i njihovim iskustvima. U dječjoj igri, odnosno mašti djeteta nalaze se najdublji korijeni umjetnosti. To je način kojim se dijete izražava, aktivno djeluje u osobnom razvoju i obogaćuje svoje doživljaje svijeta (Radovan Burja, 2011).

Prvih šest godina djetetova života snažnu ulogu ima interes za istraživanjem, otkrivanjem i interakcijom kojim se razvija snaga motivacije iz čega i slijedi i o čemu ovisi uspjeh, rezultati učenja u okruženju. Istraživanje, kasnije otkrivanje novih znanja je način konkretne dedukcije stvarnosti i analize, odnosno učenja o svijetu u kojem dijete živi. Takvim pristupom i učenjem, dijete pospješuje vlastitu autonomiju, u tome mu najviše pomažu aktivnosti kojima se može poticati kreativnost. To su aktivnosti u kojima dijete može stvarati pretpostavke i ostvarivati kreativna, nova znanja odnosno postajati kreativna, inventivna osoba (Došen Dobud, 2005).

3.2.Poticanje razvoja dječje kreativnosti

Dječji razvoj se nabolje ostvaruje poticanjem stvaralaštva. Djeca tako otkrivaju svijet oko sebe, ali i nove stvari kod sebe, otkrivajući svoje mogućnosti kojima će se koristiti kako bi došli do različitih znanja i spoznaja u likovnom izražavanju (Herceg i sur., 2010). Proces

kreativnosti počinje u razmišljanju osobe koje najčešće prolazi kroz dva dijela. Prvi dio je otkriće same ideje i odgovora koji uključuje maštu i istraživanje, a drugi dio se odnosi na utvrđivanje je li ta ideja ili odgovor moguć, time ovaj dio uključuje procjenu i upotrebu naučenih vještina (Petrović-Sočo, 2000).

Djeca se često otvoreno i hrabro upuštaju u produciranje različitih odgovora i stvaraju kritička mišljenja traganjem za rješenjima. Suradnjom, postavljanjem pitanja, pa i suprotstavljanjem jačaju svijest o sebi što uvelike pomaže u izgrađivanju samostalnosti i zajedništva. Traže potpuna razjašnjenja u spoznavanju onoga što ih okružuje i nisu zadovoljna površnim odgovorima. Dječja otvorenost, spontanost, nestrukturiranost, originalnost, fleksibilnost i nonkonformizam su dispozicije koje su temelj svakog stvaralaštva.“ (Stevanović, 2001:201).

Belamarić (1987) navodi kako će se svako dijete stvaralački izražavati i oblikovati kada mu je dana sloboda da vidi na svoj način te da ima pravo na svoje individualno izražavanje i stvaranje. Također, govori kako postoje unutrašnji porivi koji se očituju kao interes i radoznalost djece kada promatraju neku pojavu iz vanjskog ili unutrašnjeg svijeta te su upravo oni zaslužni za stvaralaštvo djece. Važnost u poticanju stvaralaštva imaju aktivnosti istraživanja, eksperimentiranja i stjecanja novih spoznaja. Važnost eksperimentiranja, istraživanja, upotrebe različitih materijala i stjecanja novih spoznaja upotrebom različitih materijala što je omogućeno višestrukim izborom i slobodom. Sve navedeno značajno pridonosi razvoju divergencije, a time i razvoju kreativnosti što naglašavaju i autori Balić Šimrak, Došen Dobud i Slunjski.

Dijete se najbolje izražava kada ima slobodu da bude ono što jest. Potrebno je očuvati dječju radoznalost i interes kako bi se mogao poticati razvoj stvaralaštva djeteta. Ukoliko dijete ima manji interes, potrebno je da odrasla osoba osiguravanjem kvalitetne, raznolike i bogate okoline probudi radoznalost i interes djeteta u područjima u kojima je ono jako, njegovim jakim stranama.

3.3.Uloga odgajatelja i roditelja u poticanju razvoja dječje kreativnosti

U odgojno – obrazovnom radu ne postoje generalne zakonitosti, kritike ili pravila a to se i pokazuje načinom na koji djeca stvaraju i istražuju svijet oko sebe od najranije dobi.

Upravo to omogućuje da nestaju barijere za samopouzdanje, kreativnost, slobodu i radoznalost. Autorica Balić Šimrak (2010) navodi da rano izražavanje likovnim aktivnostima generalno poboljšava i ostale aspekte razvoja te je to znanstveno potkrijepljeno. Izražavanje likovnim aktivnostima može pospješiti, odnosno utjecati na usmjeravanje pažnje fokusiranje, koncentraciju i u drugim područjima djelovanja. Također, potiču opuštanje cijelog organizma i lučenje hormona sreće, što rezultira kvalitetnijim življenjem, upotrebom različitih materijala i rješavanjem problema koje donosi likovni proces, eksperimentiranjem i traženjem novih spoznaja pridonose razvoju divergentnog mišljenja, odnosno razvoju kreativnosti.

Dijete koje se zabavlja izmišljanjem i mijenjanjem starih gotovih sadržaja i ne pokazuje interese za gotovim sadržajima može uživati u stvaranju novih sadržaja i biti ponosno na osobne rezultate. Upravo time pokazuje kako je, odnosno koliko je kreativno. Međutim, dokazano je kako je priroda kreativnosti takva da je ponekad lakše moguće da mlađe dijete dođe do originalnog rješenja. To pokazuje kako je za dijete korisno da mu se najprije ponude jednostavniji zadaci, ali mu i omogućavati mu da razumije teže zadatke i čekati da samostalno nešto učini. Čudina Obradović (2001) naglašava kako je upravo "pričekati" važna riječ u poticanju razvoja kreativnosti. Važno je pričekati kako bi dijete moglo neometano shvatiti zadatak i biti samostalno, samostalno dolazi do novih rješenja i procjenjuje valjanosti istih, time će postupno zavoljeti i usvojiti inovativno ponašanje. Autorica navodi kako je potrebno djetetu nuditi i objašnjavati sadržaje te pričekati, a ukoliko se materijali upotrebljavaju na takve načine, gotovo svi zadaci i sadržaji mogu biti primjereni djeci najrazličitije dobi.

Autorica Balić Šimrak (2010) navodi kako postoji nekoliko osnovnih principa rada u poticanju razvoja likovnosti u ranoj i predškolskoj dobi, a to su sljedeći:

- uvažavanje i prihvaćanje dječjeg autentičnog likovnog izraza u skladu s razvojnim karakteristikama dobi djeteta
- omogućavanje pristupa raznolikim likovnim materijalima i tehnikama
- osiguravanje vremena i prostora za provođenje likovne aktivnosti
- omogućavanje da dijete usvoji posebne likovne vještine i tehnike
- upoznavanje djeteta s likovnom umjetnošću putem slikovnica, reprodukcija, posjeta galerijama i muzejima

Važna je i uključenost odraslih u likovni proces te spremnost odgovaranja na poruke koje im dijete šalje. Odgajatelji, isto tako i roditelji trebali bi pridati važnost pojedinom dječjem

uratku, a i sami se upuštati u procese likovnog stvaranja ili imati iskustva s istima kako bi se što kompetentnije nosili s ulogom „likovnog pedagoga“ (Balić Šimrak, 2010).

Autorica Dobrila Belamarić (1987) navodi kako se dječje stvaralaštvo može poticati sljedećim procesima:

- usmjeravanjem opažanja - na neki oblik ili pojavu, postavljanjem otvorenih pitanja kako bi dijete otkrilo funkciju i svojstvo oblika, obilježja, materijale, boje i detalje, nakon tog postavljati konkretnija pitanja, no nikada ne djecu korigirati.
- aktiviranjem sjećanja – do aktiviranja i učvršćivanja dječjeg sjećanja dolazi se razgovorom o nečemu što su djeca spontano vidjela ili doživjela. Djeca mogu u likovne radove koje izrađuju unositi značenja, odnose među oblicima i cjelovitost događaja prema vlastitom sjećanju. A u radove nastale nakon usmjerenog promatranja mogu unositi više pojedinačnih podataka i detalja.
- maštanjem, ilustracijama – maštanje se javlja kao stvaranje novih varijanti i slika na osnovi poznatog događaja ili pojave, npr. ilustriranje pjesama i priča, događaja iz prošlosti ili nekih događaja koje su zamislila
- zamišljanjem – različite predodžbe i pojave iz nevidljive stvarnosti djeca mogu transportirati u likovne izraze.
- igrama s različitim likovnim materijalom – igre bojom, glinom, olovkama i slično. Slobodnim korištenjem djeca upoznaju i ispituju svojstva materijala
- potvrđivanjem – odgojiteljev potvrđan odgovor djetetu znači orijentaciju i potvrdu da je na dobrom putu, da je kompetentno, da može i da zna. A sve to skupa mu daje osjećaj sigurnosti i slobode, što je iznimno važno.

Interes za djetetova tumačenja vlastitih radova jedan je od važnih oblika poticanja dječje kreativnosti od strane odraslih. U odgojno – obrazovnom radu usmjerene likovne aktivnosti trebale bi biti izložene na pano, a razgovorom s djecom o njima i pitanjima o sadržaju i načinu rada, odgojitelj može dobiti potpuniji uvid u djetetovo viđenje i shvaćanje svijeta (Slunjski, 2013). Kada je riječ o odgojno – obrazovnom radu, važno je da svako dijete ima pravo izraziti vlastito mišljenje i doživljaj nečega. Omogućavajući djetetu da samostalno stvara, neopterećeno i bez intervencije odraslih, može se dobiti prilika za bolje upoznavanje djeteta i učenje od njega. „Takvim pristupom usmjerenim na osobnost i samopouzdanje svakog pojedinog djeteta možemo postići raznovrsnost, iskrenost i autentičnost dječjih radova koji odražavaju istinsku stvaralačku atmosferu u grupi“ (Balić Šimrak, 2010: 8).

Kako bi aktivnosti u vrtiću imale svrhu važno je da su kvalitetne. Odgajatelj treba promatrati i razumjeti dječje ponašanje, uočiti i pronalaziti načine na koje nešto djeca čine i koliko ih neke aktivnosti uistinu zanimaju. „Kvalitetna podrška dječjoj aktivnosti treba biti usklađena s trenutačnom razvojnom razinom djeteta kao i njegovom perspektivom, odnosno načinom na koji ono u određenom trenutku razumije neki problem. Ona bi djetetu trebala osigurati prijelaz na višu razinu znanja i razumijevanja, a temeljiti se na njegovu trenutačnom znanju i razumijevanju“ (Slunjski, 2008:95).

Da bi shvaćanje kreativnosti bilo što ispravnije, odgojno – obrazovni djelatnici trebaju znati postupati i ponašati se tako da ne priguše dječju kreativnost. Trebaju poštovati originalnosti i neuobičajenost dječjih ideja te nastojati da djeca sama otkrivaju njihove vrijednosti. Tako pokazuju se da djetetove ideje imaju vrijednost, odnosno odgajatelji pokazuju svoju osobnu i profesionalnu vrijednost (Guilford i Lowenfeld, 1976, prema Supek, 1987).

Uloga roditelja i odgajatelja je osiguravanje što više navedenih pozitivnih uvjeta kako bi djetetu bio omogućen maksimalan stupanj njegovog osobnog razvoja. Promatranjem djeteta i osluškivanjem njegovih potreba zadaća odgajatelja i roditelja je da osmišljavaju aktivnosti, osiguravaju bogato, sigurno i poticajno okruženje i nude djeci različite materijale. Iznimno važnu ulogu u svemu imaju i emocionalni razvoj djeteta i okolina, stupanj emocionalne sigurnosti i privrženosti prema odrasloj osobi, bio to roditelj ili odgajatelj, odnosno obiteljski dom ili odgojno – obrazovna ustanova. Osiguravanje i omogućavanje svih navedenih uvjeta dogoditi će se ukoliko su odrasli kompetentni i spremni za svakodnevna učenja i izazove u odgoju i obrazovanju djece.

4. KRITERIJI I MJERENJE KREATIVNOSTI

Kreativnost kao pojava, odnosno proces nužna je u svim aspektima ljudskog življenja. Budući da pojam kreativnosti često smatra oblikom procesa mišljenja ili skupom kognitivnih osobina, ispitivanje općenite kreativnosti najčešće se provodi kognitivnim testovima ili testovima osobina ličnosti (Arar i Rački, 2003).

Prema Lubartu (2012) kreativnost nije privilegija određenih pojedinaca već je to osobina svakog pojedinca koju je kao takvu potrebno razumjeti. Koliko je kompleksno definiranje kreativnosti, toliko složenosti iziskuje i njezino mjerenje. Autori Guilford i Lowenfeld (1976) u cilju lakšeg prepoznavanja i razumijevanja postavili su sljedeće kriterije kreativnosti:

- 1) Osjetljivosti za probleme – osjetljivosti i sposobnosti da se stvarima i ljudima pridaju posebne crte i osobine, kojima se izdvajaju od drugih, sebi sličnih
- 2) Sposobnosti da se sačuva receptivnost - da se lako primaju ideje koje dolaze izvana te se na njih lako odgovara;
- 3) Pokretljivost - u reakciji na vanjski doživljaj i podražaj, sposobnost brze prilagodbe, promjene u načinu ponašanja i mišljenja te lakog slijeđenja
- 4) Originalnost – tumači je kao najdragocjeniju osobinu kreativnosti, a odnosi se na pronalaženje sasvim osobnog izražavanja ili odgovora na vanjske podražaje
- 5) Sposobnosti preoblikovanja - promjene u davanju svrhe poznatom materijalu ili načinima upotrebe predmeta
- 6) Sposobnost apstrakcije i analize - uočavanje neprimjetnih i finih detalja, sposobnost rastavljanja doživljaja na dijelove
- 7) Sinteza - sposobnost povezivanja dijelova u novi oblik, davanje novog smisla predmetu
- 8) Sposobnost koherentne organizacije – dovođenja osjećaja, zamjećivanja i misli u sklad s osobnom ličnošću, sposobnost ekonomičnosti u upotrebi materijala (Guilford i Lowenfeld, 1976, prema Supek, 1987).

5.1. Testovi za mjerenje kreativnosti

Kada se govori o kreativnosti, jedno od najvažnijih pitanja je: „Kako je efikasno mjeriti?“ Iako područje istraživanja kreativnosti nema dugu povijest, istraživači su kreirali velik broj testova za mjerenje kreativnosti. Testove kreativnosti uveo je američki psiholog Joy Paul Guilford. Guilford je osmislio tzv. „test spajalice“ u kojem je potrebno u dvije minute smisliti što je više načina upotrebe nekog svakodnevnog predmeta, npr. spajalice za papire. „Testom spajalice“ mjeri se divergentno mišljenje prema kategorijama:

1. Fluentnost – broj osmišljenih funkcija;
2. Originalnost – koliko su osmišljene funkcije neuobičajene;
3. Fleksibilnost – koliko područja dani odgovor pokriva;
4. Elaboracija – nivo detalja u odgovorima.

Na temelju njegovih testova drugi su istraživači razvijali mnogobrojne testove i programe za identifikaciju i razvoj kreativnosti (Arar i Rački, 2003).

Ovisno o pristupu utvrđivanja kreativnosti, istraživači kreiraju različite testove mjerenja kreativnosti. Neki od autora testova kreativnosti koje su kao važne istaknuli Arar i Rački (2003) jesu: Barron, D. J. Treffinger, E. Paul Torrance te Urban i Jellen. Testovi koji su do danas najčešće upotrebljavani u procjenama dječje kreativnosti jesu „Torranceov test kreativnog mišljenja“ i Urban i Jellenov test kreativnog mišljenja – produkcija crteža.

„Torranceov test kreativnog mišljenja“ jedan je od često upotrebljivanih testova kreativnosti. E. Paul Torrance je radeći s kreativnim pojedincima izradio kontrolnu listu kojom se provjeravaju karakteristike kreativnosti među kojima su sposobnost izražavanja emocija, zadovoljstvo pri radu zajedničkih aktivnosti u grupi, korištenje humora, upornost i originalnost u rješavanju problema. Test kreativnog mišljenja objedinjuje dva načina testiranja, a to su verbalni i grafički test. Svaki dio testa mjeri jedan od sljedećih faktora: fluentnost, fleksibilnost, originalnost i elaboraciju. Ovim testom od ispitanika se traži dovrši crteže, predloži kako bi usavršio neku igračku, smisli neobičan način upotrebe običnih predmeta i sl.

Vjerojatno do sada najpopularniji test kreativnosti kreirali su Klaus Urban i Hans Jellen sa Sveučilišta u Hannoveru, pod nazivom TCT-DP test (Test for Creative Thinking – Drawing

Production). Urbanov i Jellenov "Test kreativnog mišljenja – izrada crteža", umjesto verbalnog objašnjenja ima zadatak crtanja s određenim slikovnim poticajima. Papir za crtanje koncipiran je od okvira i šest slikovnih elemenata koji služe kao polazište. Ispitanici od toga nastavljaju izrađivati svoje radove. Dijelovi crteža su nepotpuni i nemaju značenje kako bi bilo moguće postići što veću fleksibilnost kao imperativ kreativnosti. Dijete se uvodi u zadatak opisujući mu kako je čuveni slikar započeo crtež, ali ga je morao prekinuti i nikad ga nije završio. Test se sastoji od jedanaest kriterija za ocjenjivanje kojima se odražava otvorenost prema novim iskustvima te se njima ispituje šest elemenata unutar i izvan okvira.

5.2. EPoC test potencijalne likovne kreativnosti

EPoC test potencijalne likovne kreativnosti nova je mjera. Test su razvili istraživači Todd Lubart, Maud Besancon i Baptiste Barbot početkom 21. stoljeća, na pariškom sveučilištu Université Paris Descartes. U razvoju njegovih inačica pomogao je direktor Međunarodnog centra za inovaciju u obrazovanju u Ulmu, Taisir Yamin. Do sada su izrađene inačice testa na engleskom, njemačkom, francuskom, arapskom i turskom jeziku, a radi se na razvoju inačica na poljskom, kineskom, portugalskom, slovenskom i hrvatskom jeziku. Primijenjen je u 11 zemalja u 2015. i 2016. godini te je korišten kao evaluacijski instrument u okviru OECD projekta „Procjena napretka u razvoju vještina kreativnog i kritičkog mišljenja“.

Ovaj projekt, odnosno mjera kreativnosti na značaju dobiva i time što će 2021. godine uz PISA test biti ponuđeno i testiranje novom inovativnom domenom „Kreativno mišljenje“ koja je dio EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti. Zbog toga se i u Republici Hrvatskoj provode ti isti testovi. Do 2021. godine trebalo bi ih prilagoditi za prikupiti podatke i izraditi norme na državnoj razini. Sve lokalne, školske i predškolske inicijative za poticanje darovitosti i kreativnosti u hrvatskim obrazovnim ustanovama dobile bi na značaju, na svim razinama te upravo ovim procesom ojačale kapacitet za u sudjelovanju u međunarodnim istraživanjima kreativnosti.

EPoC test je namijenjen evaluaciji potencijalne kreativnosti djece i mladih u dobi od 5. do 18. godine. Sastoji se od sedam domena mjerenja: grafičko – slikovna, jezično – literarna, socijalno - interpersonalna, znanstveno – istraživačka, matematička, glazbena i tjelesno – kinestetska domena. Kao glavni cilj EPoC testa Lubart i sur. (2012) ističu procjenu dva

procesa razmišljanja: integrirajuće konvergentnog razmišljanja i istraživačko divergentnog razmišljanja koji su dio kreativnosti.

EPoC mjera potencijalne likovne kreativnosti zasnima se na okolinskim, konativnim i kognitivnim čimbenicima kreativnosti. U testu je predstavljena i integrativna EPoC mjera potencijalne kreativnosti koja se zasniva na procjenama uradaka predškolske djece. Time je stavljen poseban naglasak na neovisno bodovanje divergentno – eksplorativnog i konvergentno – integrativnog procesa kreativnog mišljenja i njihovo razlikovanje na konkretnim i apstraktnim zadacima koji su bodovani od strane najmanje dvije osobe.

5. POVEZANOST ODGAJATELJSKIH I RODITELJSKIH PROCJENA LIKOVNE KREATIVNOSTI DJECE S REZULTATIMA TESTA POTENCIJALNE LIKOVNE KREATIVNOSTI

6.1. Svrha i cilj istraživanja

Svrha istraživanja „Povezanost odgajateljskih i roditeljskih procjena likovne kreativnosti djece s rezultatima testa potencijalne likovne kreativnosti“ je steći uvid u odgajateljeve i roditeljeve procjene likovne kreativnosti djece i dječja likovna postignuća kreativnosti na EPoC testu.

Osnovni cilj ovog istraživanja je ispitati likovnu kreativnost djece u dobi od 5. do 6. godine EPoC testom potencijalne likovne kreativnosti te anketama za odgajatelje i roditelje dobiti rezultate njihove procjene djetetove kreativnosti.

6.2. Istraživačka pitanja

Istraživačka pitanja koja su postavljena na temelju istražene literature su:

P1: Procjenjuju li odgajatelji i roditelji podjednako likovnu kreativnost djeteta?

P2: Postoji li statistički značajna razlika između odgajateljeve i roditeljeve procjene likovne kreativnosti djece?

P3: Postoji li povezanost odgajateljeve procjene likovne kreativnosti djeteta s rezultatima EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti?

P4: Postoji li povezanost roditeljeve procjene likovne kreativnosti djeteta s rezultatima EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti?

6.3. Hipoteze

Na temelju istraživačkih pitanja postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Odgajatelji i roditelji ne procjenjuju podjednako likovnu kreativnost djeteta.

H2: Postoji statistički značajna razlika između odgajateljeve i roditeljeve procjene likovne kreativnosti djece.

H3: Postoji povezanost odgajateljeve procjene likovne kreativnosti djeteta s rezultatima EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti.

H4: Postoji povezanost roditeljeve procjene likovne kreativnosti djeteta s rezultatima EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti.

6.4. Metode istraživanja

„Povezanost odgajateljskih i roditeljskih procjena likovne kreativnosti djece s rezultatima testa potencijalne likovne kreativnosti“ istraživanje koje je dio opsežnijeg broja istraživanja potencijalne likovne kreativnosti, odnosno EPoC testa za kojeg su prikupljeni podaci u travnju i svibnju 2018. godine.

Za potrebe istraživanja koristile su se kvantitativna i kvalitativna metodologija. Kvantitativna metodologija je korištena za u anketama za odgajatelje i roditelje i odgajatelje, dok je kvalitativna metodologija korištena za istraživanje potencijalne kreativnosti djece. Ankete za odgajatelje i roditelje korištene su kako bi se ispitale povezanosti roditeljevih i odgajateljevih procjena s djetetovim rezultatima EPoC testa. Ovo istraživanje usmjereno je na pitanja iz anketa koja su se odnosila na procjene odgajatelja i roditelja vezane za likovnu kreativnost djeteta. Varijable, odnosno pitanja koja su bila postavljena u anketama za roditelje i odgajatelje prikazana su u Tablici 1. Odgajatelji i roditelji su na pitanja odgovarali zaokruživanjem odgovora na skali Likertova tipa od 1 do 5 u potpunosti se slažem. Rezultati procjena odgajatelja i roditelja analizirani su i uspoređeni s rezultatima EPoC testa kako bi se istražila povezanost odgajateljevih i roditeljevih procjena likovne kreativnosti djece s rezultatima testa potencijalne likovne kreativnosti.

Tablica 1. Varijable za procjenu likovne kreativnosti djeteta u anketama za odgajatelje i roditelje

VARIJABLE ZA PROCJENU LIKOVNE KREATIVNOSTI DJETETA U ANKETAMA ZA ODGAJATELJE I RODITELJE
U jedinici vremena, pri likovnom oblikovanju jednog uratka, ima sposobnost stvaranja velike produkcije likovnih ideja, rješenja problema.
Stvara više likovnih uradaka rješavajući isti likovni problem ili temu.
Na svojim uradcima prikazuje mnogo raznovrsnih crta, boja, oblika ili volumena.
Voli ponavljati isti uradak (temu, motiv), ali na drugi način (drugim sredstvom, drugim materijalom, drukčijim rasporedom crta, boja, točaka, likova, ploha, površina, volumena...)
Svoj uradak voli preoblikovati iz jedne u drugu formu (crtež, slika, otisak, skulptura).
Rado od postojećeg, starog ili uništenog stvara novi produkt, igračku ili nešto drugo.
Obične stvari prikazuje na neobičan način.
Njegov uradak odstupa od poznatih, tipičnih i/ili očekivanih likovnih rješenja i ideja.
Likovni uradci su mu unikatni, jedinstveni.
U likovnom izražavanju pokazuje smisao za humor.
Likovni izraz mu je preslika likovnog izraza drugih.
Točno zna gdje će prikazati likovne elemente (točku, crtu, boju, oblik, plohu, površinu, volumen, prostor) na uratku.
Ima sposobnost organiziranja likovnog procesa izražavanja.
Izražava se na različitim formatima papira.
Likovni prikaz zauzima prostor po cijelom papiru.
Uočava i rješava likovne probleme.
Primjećuje na likovnom problemu ono što druga djeca ne vide.
Pokazuje oduševljenje novim idejama.
Uočava nedostatke i ima potrebu za promjenama ili poboljšanjima u likovnom uratku.
Uobičajene likovne tehnike koristi na nove načine.
Pri stvaranju likovnog uratka prelazi s jednog likovnog sredstva na drugo.
Ima raznovrsne ideje kako se nešto može koristiti ili čemu može poslužiti.
Vješt je u praktičnim sposobnostima (lako stavi konac kroz rupicu igle, veže tenisice, zakopčava dugmad, pribija čavle, radi ručni rad, lijepi polomljene dijelove, popravlja i sl.)

6.5. Uzorak

Za potrebe ovog istraživanja korišteni su rezultati EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti djece koje je provedeno 2018. godine. Istraživanje je provedeno s djecom u dobi od pet, šest i sedam godina. Sudjelovalo je ukupno 105 djece, (N=105), 30 DJECE IZ DJEČJEG VRTIĆA „Olga Ban“ Pazin, 26 djece iz Dječjeg vrtića „Loptica“ Viškovo, 25 djece iz Dječje vrtića Rijeka, podcentra „Potok“ te 24 djece iz podcentra „Morčić“. Osim djece, u istraživanju su sudjelovali i roditelji i odgajatelji, 49 roditelja (N=49) te 105 odgajatelja (N=105). Budući da sve ankete odgajatelja i roditelja nisu bile ispunjene, za određene testove uzorak ispitanika je manji. Odnosno, u ovom istraživanju korišteni su podaci samo onih ispitanika, djece koja su imala rezultate barem jedne od podijeljenih anketa, bilo odgajateljeva ili roditeljeva. Nakon provjerenih rezultata i upisivanja podataka u SPSS sustav, utvrđeno je kako se za ispitivanje „povezanosti odgajateljskih i roditeljskih procjena likovne kreativnosti djece s rezultatima testa potencijalne likovne kreativnosti“ rezultati mogu dobiti na uzorku od 79 djece.

6.6. Mjerni instrumenti

U svrhu ovog istraživanja korišteni su rezultati EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti koji je detaljnije opisan u podnaslovu „EPoC test potencijalne likovne kreativnosti. Za potrebe ovog istraživanja proveden je test iz grafičko – slikovne domene koji se sastoji od konvergentno – integrativnog i divergentno – eksplorativnog procesa kreativnog mišljenja na konkretnim i apstraktnim zadacima. Test se sastojao od dvije forme, a svaka forma je sadržavala sljedećih osam testova:

1. Grafičkog testa divergentno-eksplorativnog mišljenja (apstraktna verzija),
2. Verbalnog testa divergentno-eksplorativnog mišljenja (krajevi priče s obzirom na zadani početak priče),
3. Grafičkog testa konvergentno-integrativnog mišljenja (apstraktna verzija),

4. Verbalnog testa konvergentno-integrativnog mišljenja (priča sa zadanim naslovom),
5. Grafičkog testa divergentno-eksplorativnog mišljenja (konkretna verzija),
6. Verbalnog testa divergentno-eksplorativnog mišljenja (početci priče s obzirom na zadani kraj priče),
7. Grafičkog testa konvergentno-integrativnog mišljenja (konkretna verzija),
8. Verbalnog testa konvergentno-integrativnog mišljenja (priča sa zadanim likovima).

Uz rezultate EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti djece korišteni su i rezultati anketa koje su ispunjavali roditelji i odgajatelji djece koja su sudjelovala u istraživanju. Za ovo istraživanje korišten je dio ankete kojim su dobivene procjene odgajatelja i roditelja o likovnoj kreativnosti djeteta.

6.7. Načini obrade podataka

Dobiveni rezultati EPoC testova potencijalne likovne kreativnosti djece i rezultati anketa za roditelje i odgajatelje uneseni su program za obradu podataka SPSS (*Statistical Package for the Social Science – Statistički program za društvene znanosti*). Ispitivala se povezanost roditeljevih i odgajateljevih procjena likovne kreativnosti djece, kvocijent likovne kreativnosti djece, koeficijent konvergentne i koeficijent divergentne likovne kreativnosti djeteta te odnos odgajateljevih i roditeljevih procjena njihove djece s rezultatima dječje likovne kreativnosti.

6.8. Rezultati i rasprava

Analizirani su dobiveni rezultati ispitanika, odnosno rezultati EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti te rezultati anketa za odgajatelje i roditelje. Obradeni su rezultati konvergentne i divergentne kreativnosti djece, koeficijenta likovne kreativnosti djece, rezultati odgajateljevih i roditeljevih procjena likovne kreativnosti djece te je njima dobivena

povezanost rezultata anketa i testova. Usporedbom prosjeka procjena odgajatelja i roditelja za pojedine varijable u testu dobiveni su podaci vidljivi u tablicama 2. i 3.

Tablica 2. Tablica procjena odgajatelja za pojedine varijable likovne kreativnosti djeteta

TEKST PITANJA	PROSJEK PROCJENA ODGAJATELJA
Likovni izraz mu je preslika likovnog izraza drugih.	2,339
U likovnom izražavanju pokazuje smisao za humor.	2,714
Primjećuje na likovnom problemu ono što druga djeca ne vide.	2,903
Svoj uradak voli preoblikovati iz jedne u drugu formu (crtež, slika, otisak, skulptura).	2,919
Obične stvari prikazuje na neobičan način.	2,952
Njegov uradak odstupa od poznatih, tipičnih i/ili očekivanih likovnih rješenja i ideja.	2,952
Uobičajene likovne tehnike koristi na nove načine.	2,984
Pri stvaranju likovnog uratka prelazi s jednog likovnog sredstva na drugo.	2,984
Rado od postojećeg, starog ili uništenog stvara novi produkt, igračku ili nešto drugo.	3,111
Likovni uradci su mu unikatni, jedinstveni.	3,143
Stvara više likovnih uradaka rješavajući isti likovni problem ili temu.	3,159
Uočava nedostatke i ima potrebu za promjenama ili poboljšanjima u likovnom uratku.	3,254
U jedinici vremena, pri likovnom oblikovanju jednog uratka, ima sposobnost stvaranja velike produkcije likovnih ideja, rješenja problema.	3,333
Ima raznovrsne ideje kako se nešto može koristiti ili čemu može poslužiti.	3,484
Voli ponavljati isti uradak (temu, motiv), ali na drugi način (drugim sredstvom, drugim materijalom, drukčijim rasporedom crta, boja, točaka, likova, ploha, površina, volumena...)	3,524
Uočava i rješava likovne probleme.	3,524
Ima sposobnost organiziranja likovnog procesa izražavanja.	3,661
Na svojim uradcima prikazuje mnogo raznovrsnih crta, boja, oblika ili volumena.	3,714

Pokazuje oduševljenje novim idejama.	3,762
Vješt je u praktičnim sposobnostima (lako stavi konac kroz rupicu igle, veže tenisice, zakopčava dugmad, pribija čavle, radi ručni rad, lijepi polomljene dijelove, popravlja i sl.)	3,79
Točno zna gdje će prikazati likovne elemente (točku, crtu, boju, oblik, plohu, površinu, volumen, prostor) na uratku.	3,867
Likovni prikaz zauzima prostor po cijelom papiru.	3,873
Izražava se na različitim formatima papira.	4,175

Odgajatelji su najnižim vrijednostima zaokruživali varijable „Likovni izraz mu je preslika likovnog izraza drugih“ i „U likovnom izražavanju pokazuje smisao za humor“, a najvišim „Likovni prikaz zauzima prostor po cijelom papiru“ i „Izražava se na različitim formatima papira“. Može se uočiti kako su višim vrijednostima procijenjene varijable koje su objektivno i realno okom vidljive, a nižim varijable koje se mogu tumačiti drugačije iz perspektive djeteta i odgajatelja.

Tablica 3. Tablica procjena roditelja za pojedine varijable likovne kreativnosti djeteta

TEKST PITANJA	PROSJEK PROCJENA RODITELJA
Njegov uradak odstupa od poznatih, tipičnih i/ili očekivanih likovnih rješenja i ideja.	2,542
Likovni izraz mu je preslika likovnog izraza drugih.	2,61
Svoj uradak voli preoblikovati iz jedne u drugu formu (crtež, slika, otisak, skulptura).	2,85
Obične stvari prikazuje na neobičan način.	2,933
Primjećuje na likovnom problemu ono što druga djeca ne vide.	3,075
Likovni uradci su mu unikatni, jedinstveni.	3,088
Pri stvaranju likovnog uratka prelazi s jednog likovnog sredstva na drugo.	3,117
Rado od postojećeg, starog ili uništenog stvara novi produkt, igračku ili nešto drugo.	3,148

Točno zna gdje će prikazati likovne elemente (točku, crtu, boju, oblik, plohu, površinu, volumen, prostor) na uratku.	3,171
U likovnom izražavanju pokazuje smisao za humor.	3,179
U jedinici vremena, pri likovnom oblikovanju jednog uratka, ima sposobnost stvaranja velike produkcije likovnih ideja, rješenja problema.	3,224
Uobičajene likovne tehnike koristi na nove načine.	3,224
Uočava i rješava likovne probleme.	3,393
Stvara više likovnih uradaka rješavajući isti likovni problem ili temu.	3,459
Ima sposobnost organiziranja likovnog procesa izražavanja.	3,586
Vješt je u praktičnim sposobnostima (lako stavi konac kroz rupicu igle, veže tenisice, zakopčava dugmad, pribija čavle, radi ručni rad, lijepi polomljene dijelove, popravlja i sl.)	3,656
Pokazuje oduševljenje novim idejama.	3,845
Izražava se na različitim formatima papira.	3,864
Voli ponavljati isti uradak (temu, motiv), ali na drugi način (drugim sredstvom, drugim materijalom, drukčijim rasporedom crta, boja, točaka, likova, ploha, površina, volumena...)	3,885
Uočava nedostatke i ima potrebu za promjenama ili poboljšanjima u likovnom uratku.	3,902
Ima raznovrsne ideje kako se nešto može koristiti ili čemu može poslužiti.	3,902
Likovni prikaz zauzima prostor po cijelom papiru.	3,951
Na svojim uradcima prikazuje mnogo raznovrsnih crta, boja, oblika ili volumena.	4

Roditelji su najniže vrijednosti zaokruživali na varijablama „Njegov uradak odstupa od poznatih, tipičnih i/ili očekivanih likovnih rješenja i ideja“ i „Likovni izraz mu je preslika likovnog izraza drugih“, a najviše „Likovni prikaz zauzima prostor po cijelom papiru“ „Na svojim uradcima prikazuje mnogo raznovrsnih crta, boja, oblika ili volumena“. Nadalje, vidljivo je kako su roditelji jednakim vrijednostima procijenili likovnu kreativnost na varijablama „U jedinici vremena, pri likovnom oblikovanju jednog uratka, ima sposobnost stvaranja velike produkcije likovnih ideja, rješenja problema“ i „Uobičajene likovne tehnike koristi na nove načine“ te „Uočava nedostatke i ima potrebu za promjenama ili poboljšanjima u likovnom uratku“, „Ima raznovrsne ideje kako se nešto može koristiti ili čemu može poslužiti“.

Rezultatima aritmetičkih sredina vidljivo je kako roditelji i odgajatelji nisu podjednako procijenili likovnu kreativnost djece, odnosno gotovo sve varijable nisu rangirane istim redoslijedom. No, varijabla „Likovni izraz mu je preslika likovnog izraza drugih“ najviše rangirana od strane odgajatelja, prema procjeni roditelja nalazi se na drugom mjestu što podrazumijeva da ju i roditelji i odgajatelji slično procjenjuju. To znači da i odgajatelji i roditelji procjenjuju jednako da djeca samostalno rade likovno oblikujući vlastite, a ne tuđe ideje.

Budući da su od 23 ponuđene varijable, samo jednu i odgajatelji i roditelji slično procijenili, potvrđena je hipoteza br. 1. „Odgajatelji i roditelji ne procjenjuju podjednako likovnu kreativnost djeteta“.

Izračunavanjem kompozitnih varijabli čestica za procjenu likovne kreativnosti djeteta iz anketa za odgajatelje i roditelje, dobivene su odgajateljeve i roditeljeve procjene likovne kreativnosti za svakog pojedinog ispitanika, rezultati su prikazani u tablici 4.

Tablica 4. Odgajateljeva i roditeljeva procjena likovne kreativnosti djeteta

Odgajateljeva i roditeljeva procjena likovne kreativnosti djeteta	Mean	Median	Mode	Std. Deviation
Odgajateljeva procjena likovne kreativnosti djeteta	75,824	81	59,00	21,012
Roditeljeva procjena likovne kreativnosti djeteta	78,558	79	69	14,399

Odgajatelji su ukupno, dječju kreativnost procijenili (75,824) manjom ocjenom od njihovih roditelja (78,558).

Povezanost odgajateljske i roditeljske procjene likovne kreativnosti djeteta dobivena je korelacijom između varijabli „Odgajateljeva procjena likovne kreativnosti djeteta“ i „Roditeljeva procjena likovne kreativnosti djeteta“ prikazanoj u tablici 5.

Tablica 5. Povezanost odgajateljske i roditeljske procjene likovne kreativnosti djeteta

			Odgajateljeva procjena likovne kreativnosti djeteta	Roditeljeva procjena likovne kreativnosti djeteta
Spearman's rho	Odgajateljeva procjena likovne kreativnosti djeteta	Correlation Coefficient	1,000	,428*
		Sig. (2-tailed)		,016
		N	57	31
	Roditeljeva procjena likovne kreativnosti djeteta	Correlation Coefficient	,428*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,016	
		N	31	43
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).				

Spearmanovim testom dokazano je kako ne postoji statistički značajna razlika, korelacija je 0,428, ($p < 0,5$) između odgajateljeve i roditeljeve procjene likovne kreativnosti djeteta, čime je odbijena hipoteza br. 2. „Postoji statistički značajna razlika između roditeljeve i odgajateljeve procjene likovne kreativnosti djece“. To znači, ukoliko odgajatelji procjenjuju visoko djetetovu likovnu kreativnost, visoko je procjenjuju i roditelji i obrnuto.

Korelacijom svih odgajateljskih i roditeljskih procjena s koeficijentima konvergentno integrativne i divergentno eksplorativne likovne kreativnosti djeteta i kvocijentom likovne kreativnosti djeteta dobiveni su rezultati prikazani u tablici 6.

Tablica 6. Povezanost odgajateljevih i roditeljevih procjena likovne kreativnosti s rezultatima testa konvergentno integrativne i divergentno eksplorativne likovne kreativnosti djeteta

			Odgajateljeva procjena likovne kreativnosti djeteta	Roditeljeva procjena likovne kreativnosti djeteta
Spearman's rho	Koeficijent divergentne likovne kreativnosti	Correlation Coefficient	,097	,000
		Sig. (2-tailed)	,474	,999
		N	57	43
	Koeficijent konvergentno integrativne likovne kreativnosti	Correlation Coefficient	,339**	,020
		Sig. (2-tailed)	,010	,897
		N	57	43
	Kvocijent likovne kreativnosti	Correlation Coefficient	,303*	,056
		Sig. (2-tailed)	,022	,722
		N	57	43
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).				

Ovim testom dokazano je kako su dobiveni rezultati odgajateljske procjene djeteta statistički značajne, tj. povezane s kvocijentom likovne kreativnosti likovne kreativnosti djeteta (značajna korelacija na razini 0,05, odnosno 0,303) pri čemu ukupno dobra procjena odgajatelja proizlazi iz bolje procjene konvergentne kreativnosti (značajnost na razini 0,01, odnosno 0,339). Ovim rezultatima potvrđena je treća hipoteza da „postoji povezanost odgajateljeve procjene likovne kreativnosti djeteta s rezultatima EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti“.

Nadalje, iz roditeljeve procjene kreativnosti ne može se ništa zaključiti o divergentnoj ili konvergentnoj kreativnosti djeteta budući da ne postoji niti jedne statistički značajne povezanosti između rezultata. Odnosno, povezanost procjena roditelja s rezultatima na

testovima uopće ne postoji za test divergentno eksplorativne kreativnosti (0,00), a za testove konvergentno integrativne likovne kreativnosti djeteta i ukupne likovne kreativnosti djeteta vrlo niske, odnosno (0,056 i 0,020). Ovim se rezultatima pokazuje kako mogu postojati roditelji koji misle da je njihovo dijete izuzetno kreativno, a uopće nije i obrnuto. Roditeljevom procjenom kreativnosti djeteta ne može se ništa reći o kreativnosti djeteta uopće. Time je odbijena posljednja hipoteza da „postoji povezanost roditeljeve procjene likovne kreativnosti djeteta s rezultatima EPoC testa potencijalne likovne kreativnosti.

Vidljivo je kako odgajatelji vrlo dobro procjenjuju konvergentnu kreativnost djeteta, no teže prepoznaju divergentnu kreativnost. Može se zaključiti kako je odgajatelje potrebno dodatno educirati u području prepoznavanja i poticanja divergentne kreativnosti djeteta čime bi mogli obuhvatiti, poticati i razvijati cjelokupni djetetov potencijal. Štoviše, roditeljima je potrebna edukacija o kreativnosti uopće te važnosti prepoznavanja iste kod djeteta.

6. ZAKLJUČAK

Kreativnost se može definirati kao skup misaonih operacija, procesa i osobina ličnosti. Djeca od rođenja vole istraživati svijet oko sebe i kreativna su bića. Roditelji su primarni u poticanju djetetova razvoja, pa tako i razvoja kreativnosti. Vrtićko je okruženje to kojim se vrednuje kreativnost kao odgojna vrijednost. U vrtićkom se okruženju osiguravaju različite mogućnosti izražavanja i stvaranja novih ideja i doživljaja, a za sve to ključni su odgajatelji koji osobnim radom omogućuju i potiču odgojnu i obrazovnu dobit te cjelokupni razvoj djeteta i to poticanjem inicijativnosti, radoznalosti te stvaralačkog potencijala djeteta.

Likovni razvoj slijedi faze razvoja fine motorike i razvoja spoznajnih procesa. Tijekom, odnosno između faza likovnog razvoja ne mogu se jasno povući granice jer se zadržavaju neki oblici iz prijašnjih faza.

O važnosti razvoja kreativnosti u odgoju i obrazovanju ukazuje i primijenjen test evaluacije potencijalne kreativnosti djece (EPoC test), kao jedna od novijih mjera kreativnosti kreirana početkom 21. stoljeća. Rezultatima testa omogućuje se bolje razumijevanje potreba i potencijala djeteta te otvara mogućnost za daljnje planiranje i rad s djecom.

Osnovni je cilj ovog istraživanja bio ispitati odgajateljeve i roditeljeve procjene likovne kreativnosti djece s rezultatima EPoC testa potencijalne kreativnosti djece. Rezultatima istraživanja pokazano je da postoji povezanost između roditeljevih i odgajateljevih procjena likovne kreativnosti djece, no prema postavljenim varijablama odgajatelji i roditelji su različito procijenili djecu. Nadalje rezultatima je pokazano da je najveća povezanost između rezultata procjene roditelja i kvocijenta likovne kreativnosti, točnije konvergentne likovne kreativnosti djeteta. Povezanost postoji i između rezultata procjene roditelja i rezultata kvocijenta likovne kreativnosti i divergentne likovne kreativnosti djeteta, no ona je manja.

Iz roditeljeve procjene kreativnosti ne može se ništa zaključiti o divergentnoj ili konvergentnoj kreativnosti djeteta jer ne postoji niti jedna statistički značajna povezanost između rezultata. Povezanost procjena roditelja s rezultatima na testovima uopće ne postoji za test divergentno eksplorativne kreativnosti, a za testove konvergentno integrativne likovne kreativnosti djeteta i ukupne likovne kreativnosti djeteta vrlo niske. Ovim se rezultatima pokazuje kako mogu postojati roditelji koji misle da je njihovo dijete izuzetno kreativno, a uopće nije i obrnuto.

Istraživanjem se pokazalo da odgajatelji vrlo dobro procjenjuju konvergentnu kreativnost djeteta, no teže prepoznaju divergentnu. Može se zaključiti kako je odgajatelje potrebno educirati u smislu prepoznavanja i poticanja divergentne kreativnosti djeteta kako bi mogli obuhvatiti, poticati i razvijati cjelokupni djetetov potencijal. Isto tako, roditeljima je potrebna edukacija o kreativnosti uopće te važnosti prepoznavanja i poticanja iste kod djeteta.

Ljudska potreba za slobodom rađa potrebu za kreativnošću. Budući da dijete od najranije dobi istražuje i razvija svoje kreativne potencijale, važno je da odgajatelji i roditelji razumiju njegove potrebe i potiču cjelokupni, pa tako i stvaralački razvoj, kao što i potvrđuje citat autorice Alex Osborn „*Kreativnost je tako nježan cvijet da pohvale potiču njegov cvat, dok ga obeshrabrivanje često uguši u zametku*“.

7. LITERATURA

1. Arar, L. i Rački, Ž. (2003). Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*, 12 (1), 3-22.
2. Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17 (62-63), 2-8. Pribavljeno 30.11.2019. sa <https://hrcak.srce.hr/124737>
3. Barron, F. (1988). Putting creativity to work. In R. J. Sternberg (ur.), *The nature of creativity: Contemporary psychological perspectives* (76-98). New York: Cambridge University Press.
4. Belamarić, D. (1987). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga
5. Bishop, D. W. And Chace, C. A. (1971). *Parental conceptual systems, home play environment, and potential creativity in children*. *Journal of Experimental Child Psychology*, Volume 12, Issue 3, 318-338. Pribavljeno 15.10.2019., sa [https://doi.org/10.1016/0022-0965\(71\)90028-2](https://doi.org/10.1016/0022-0965(71)90028-2)
6. Brozović, D. (1999). *Hrvatska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža"
7. Chan, D. W., Cheung, P. C., Lau, S., Wu, W. Y., Kwong, J. M., & Li, W. L. (2001). Assessing ideational fluency in primary students in Hong Kong. *Creativity Research Journal*, 13(3-4), 359-365.
8. Čudina – Obradović, M. (1990). *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje i razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Čudina Obradović, M., Bilopavlović, T., Ladika Z., Šušković Siparović, R. (2001), "Dosadno mi je – što da radim": priručnik za razvijanje dječje kreativnosti, Zagreb, Školska knjiga.
10. Došen Dobud, A. (2005). *Malo dijete, veliki istraživač*. Zagreb: Alineja
11. Feldhusen, J. F. i Goh, B. E. (1995). Assessing and accessing creativity: An integrative review of theory, research, and development. *Creativity Research Journal*, 8 (3), 231-247.

12. Forthmann, B., Gerwig, A., Holling, H., Çelik, P., Storme, M., & Lubart, T. (2016). *The be-creative effect in divergent thinking: The interplay of instruction and object frequency*. *Intelligence*, 57, 25-32. Pribavljeno 09. 11. 2019. s <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016028961630109X>
13. Gerlovič, A., Gregorač, I. (1976). *Likovni pouk otrok*. Ljubljana: Mladinska knjiga
14. Herceg Varljen, L. (2001). *Socio – psihološki aspekti umjetnosti : Škola stvaralaštva – daroviti učenici Republike Hrvatske (DURH)*.
15. Ivančević U. R. i V. Turković (ur.), *Vizualna kultura i likovno obrazovanje*. Zagreb: Hrvatsko vijeće međunarodnog društva za obrazovanje putem umjetnosti (InSEA)
16. Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). *Beyond big and little: The four c model of creativity*. *Review of general psychology*, 13(1), 1.
17. Petrović Sočo, B. (2000.) *Kreativnost. Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. Vol. 6. (No. 23-24).
18. Radovan–Burja, M. (2011). *Integriranje umjetnosti u odgoj djece. Metodički ogledi*, 18 (2), 115-130. Pribavljeno 17.10.2019., sa <https://hrcak.srce.hr/82319>
19. Runco, M. A. i Acar, S. (2012). *Divergent thinking as an indicator of creative potential*. *Creativity Research Journal*, 24(1), 66-75. Pribavljeno 17.10.2019., sa https://www.researchgate.net/publication/241727107_Divergent_Thinking_as_an_Indicator_of_Creative_Potential
20. Silvia, P. J., Winterstein, B. P., Willse, J. T., Barona, C. M., Cram, J. T., Hess, K. I., Martinez, J. L., & Richard, C. A. (2008). *Assessing creativity with divergent thinking tasks: Exploring the reliability and validity of new subjective scoring methods*. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 2, 68-85. Pribavljeno 15.10.2019., sa <http://dx.doi.org/10.1037/19313896.2.2.68>
21. Sindik, J. (2010). *Povezanost emocionalne kompetencije te mašte i empatije odgojitelja sa stavovima o darovitoj djeci*. *Život i škola*, LVI (24), 65-90. Pribavljeno 17.10.2019., sa <https://hrcak.srce.hr/63279>

22. Slunjski, E. (2014). *Kako djetetu pomoći da --- (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti : priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje*. Zagreb: Element
23. Slunjski, E., (2008). *Dječji vrtić – zajednica koja uči*. Zagreb: Spektar media.
24. Somolanji, I. i Bognar, L. (2008). Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 54(19), 87-94.
25. Starc, B. i sur. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing.
26. Sternberg, R. J. (1996). *Cognitive psychology*. Fort Worth: Harcourt Brace & Company
27. Sternberg, R. J., Lubart, T. I. (1999). *The Concept of Creativity: Prospects and Paradigms*. In R. J. Sternberg, *Handbook of creativity*. Cambridge University Press, 3-15.
28. Stevanović, M. *Predškolska pedagogija*. Rijeka: Andromeda, 2003.
29. Supek, R. (1987). *Dijete i kreativnost*. Zagreb: Globus
30. Varljen Herceg, L., Rončević, A. i Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa.
31. Vizek Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Rijavec, M. i Miljković. D. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP-VERN
32. Zupančič, T. (2016). *Likovne strategije i likovni tipovi djece*. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, Vol. 65 No. Tematski broj Svibanj, 301-211. Pribavljeno 28.10.2019., sa <https://hrcak.srce.hr/160222>